

КОН-МЕТАЛЛУРГИЯ СОҲАСИДА КОРПОРАТИВ БОШҚАРИШ МЕХАНИЗМИНИ ҚЎЛЛАШ АФЗАЛЛИКЛАРИ

Тапаров Курбанмурат

“Навоий кон-металлургия комбинати” акциядорлик жамияти

ORCID: 0009-0004-3107-4536

Ktaparov@gmail.com

Аннотация. Тоғ-кон саноати соҳасида жаҳон етакчиси бўлган “НКМК” АЖ дунёдаги олтин ишлаб чиқарувчи энг йирик тўртталикдан бири ҳисобланади. Корхона ўзининг 65 йиллик тарихи давомида биринчилардан бўлиб инновацион геологик қидирув ишларидан тортиб, энг юқори сифатли тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришгача бўлган олтин қазиб олишнинг тўлиқ циклини ўзлаштирди ва ривожланди. 2022-йил 1-январдан бошлаб “Навоий кон-металлургия комбинати” АЖ тизимига замонавий корпоратив бошқарув тамойилларини жорий этишни назарда тутган фаол ва кенг кўламли трансформация жараёни бошланди. Ушбу мақолада “НКМК” АЖда корпоратив бошқарув тамойилларининг жорий этилиши ва унинг бугунги кундаги дастлабки натижалари кўриб чиқилади. Мақолада корпоратив бошқарув атамасининг таърифи, унинг умуман корхоналарнинг ўсиши ва ривожланишига қандай таъсир этиши, шундан сўнг “НКМК” АЖда корпоратив бошқарув таҳлили ва “НКМК” АЖдаги натижалар Топ-10 та етакчи тоғ-кон компаниялари рўйхати билан таққосланади. Хотимада, муаллиф “НКМК” АЖ “кейси” асосида корпоратив бошқарув таҳлилини умумлаштиради.

Калит сўзлар: корпоратив бошқариш, инвестиция, JORS кодекси, молия, имтиёз, хоризжий инвестиция, фойдали қазилма, геология.

ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕХАНИЗМА КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ В СФЕРЕ ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ И МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Тапаров Курбанмурат

Акционерное общество «Навоийский горно-металлургический комбинат».

Аннотация. АО «НКМК», мировой лидер горнодобывающей отрасли, входит в четверку крупнейших производителей золота в мире. За свою 65-летнюю историю компания первой освоила и развила полный цикл добычи золота: от инновационной геологоразведки до производства готовой продукции высочайшего качества. С 1 января 2022 года начался активный и масштабный процесс трансформации, который предполагает внедрение современных принципов корпоративного управления в систему АО «Навоийский горно-металлургический комбинат». В данной статье рассматривается внедрение принципов корпоративного управления в АО «НКМК» и его первые результаты на сегодняшний день. В статье дано определение понятия «корпоративное управление», как оно влияет на рост и развитие предприятий в целом, затем анализируется корпоративное управление в АО «НКМК» и сравниваются результаты деятельности АО «НКМК» со списком Топ-10 ведущих горнодобывающих компаний. В заключении автор подводит итог анализа корпоративного управления на «кейсе» АО «НКМК».

Ключевые слова: корпоративное управление, инвестиции, кодекс JORS, финансы, привилегии, иностранные инвестиции, полезные ископаемые, геология.

ADVANTAGES OF USING A CORPORATE GOVERNANCE MECHANISM IN THE FIELD OF MINING AND METALLURGY

Taparov Kurbanmurat

Joint-stock company "Navoi Mining and Metallurgical Combine"

Abstract. *"NKMK" JSC, a world leader in the mining industry, is one of the four largest gold producers in the world. During its 65-year history, the company was the first to master and develop the full cycle of gold mining, from innovative geological exploration to the production of the highest quality finished product. From January 1, 2022, an active and large-scale transformation process has begun, which involves the introduction of modern corporate management principles into the system of "Navoi mining and metallurgical combine" JSC. This article examines the introduction of corporate governance principles in JSC "NKMK" and its initial results today. The article defines the term corporate governance, how it affects the growth and development of enterprises in general, then analyzes corporate governance in JSC "NKMK" and compares the results of JSC "NKMK" with the list of Top-10 leading mining companies. In the conclusion, the author summarizes the analysis of corporate management based on the "case" of "NKMK" JSC.*

Keywords: *corporate governance, investment, JORS code, finance, privilege, foreign investment, mineral, geology.*

Кириш.

Корпоратив бошқарув - яқин вақтгача бир нечта академиклар ва акциядорлардан ташқари, қолган ҳамма учун аҳамиятсиз бўлган бу ибора энди асосий мавзуга айланди - корпоратив мажлислар заллари, илмий йиғилишлар ва бутун дунё бўйлаб сиёсат доираларида асосий мунозаралар мавзусига айланди. Фирмалар ҳажмининг ортиб бориши ва молиявий воситачилар ва институционал инвесторларнинг роли ортиб бориши билан капитални сафарбар қилиш асосий мулкдордан тобора бир қадам узоқлашмоқда. Шу билан бирга, молия ва реал бозорларнинг очилиши ва либераллашуви билан инвестиция танлаш имкониятлари кенгайганлиги сабабли капитал тақсимоти мураккаблашди, тузилмавий ислохотлар, жумладан, нархларни тартибга солишнинг бекор қилиниши ва рақобатнинг кучайиши фирмаларнинг бозор кучлари ва таваккалчиликларига дучор бўлишини кучайтирди. Ушбу ўзгаришлар капиталдан фойдаланиш мониторингини баъзи жиҳатларда қийинлаштирди ва яхши корпоратив бошқарувга бўлган эҳтиёжни оширди.

Корпоратив бошқарув тушунчалари жуда фарқ қилади. Улар одатда иккита тоифага бўлинади. Таърифларнинг биринчи тўплами хулқ-атвор моделларига, яъни унумдорлик, самарадорлик, ўсиш, молиявий тузилма, акциядорлар ва бошқа манфаатдор томонлар билан муносабат каби кўрсаткичлар нуқтаи назаридан корпорацияларнинг ҳақиқий хулқ-атворига тааллуқлидир. Иккинчи тўплам фирмалар ишлайдиган маъёрий-ҳуқуқий базага тааллуқлидир, бунда, қоидалар ҳуқуқий тизим, суд тизими, молиявий бозорлар ва ишлаб чиқариш (меҳнат) омиллари бозорлари каби манбалардан келиб чиқади.

Айрим мамлакатлар ёки мамлакат ичидаги фирмаларни ўрганиш учун, бизнинг ҳолатимизда бўлгани каби, таърифнинг биринчи тури мантиқийроқ танловдир. Бунда, директорлар кенгашларининг қандай ишлаши, фирма фаолиятининг самарадорлигини аниқлашда раҳбарларни рағбатлантиришнинг роли, меҳнат сиёсати ва фирма фаолияти самарадорлиги ўртасидаги ўзаро боғлиқлик ва бир нечта акциядорларнинг роли каби масалалар ўрганилади.

Қисқа таърифга кўра, асосий эътибор фақат биржада котировка қилинадиган компанияларнинг акциядорлик капитални тартибга солувчи капитал бозорлари

қоидаларига қаратилади. Бунга листинг талаблари, инсайдер битимлари тўғрисидаги келишувлар, маълумотни ошкор қилиш ва бухгалтерия ҳисоби қоидалари ҳамда миноритар акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш кабилар кирди.

Адабиётлар шарҳи.

Корпоратив бошқариш ва уларнинг молиявий жиҳатлари буйича бир қанча маҳаллий ва хорижлик олимларнинг тадқиқот олиб борганлар.

Ушбу кенг таърифга кўра, яхши корпоратив бошқарув тизимининг мақсади фирмаларнинг бутун иқтисодиётга, шу жумладан барча манфаатдор томонларнинг ҳиссасини максимал даражада оширишдан иборат. Ушбу таърифга кўра, корпоратив бошқарув акциядорлар, кредиторлар ва корпорациялар ўртасидаги; молиявий бозорлар, институтлар ва корпорациялар ўртасидаги; ходимлар ва корпорациялар ўртасидаги муносабатларни ўз ичига олади. Корпоратив бошқарув корпоратив ижтимоий жавобгарликни, жумладан фирманинг маданият ва атроф-муҳитга муносабати каби жиҳатларни ҳам қамраб олиши мумкин.

Корпоратив бошқарув билан боғлиқ кенг тарқалган стереотиплардан бири шундаки, сифатли корпоратив бошқарув маҳсулдорликни оширишга олиб келади. Аммо корпоратив бошқарув механизми/индекси ва корхона фаолияти ўртасида ҳеч қандай боғлиқлик йўқлигини кўрсатадиган тадқиқотлар ҳам мавжуд. Маҳсулдорликка келсак, ижтимоий фанларни тадқиқ қилишда корхона маҳсулдорлигига учта асосий ёндашув мавжуд: бозор нархлари, бухгалтерия ставкалари (accounting ratios) ва умумий омил рентабеллиги (total factor profitability) асосида олиб борилган. (Wooan ва Barbu, 2007).

Интеграцион корпоратив тузилмалар ва таъсисчилар капиталида давлат иштирокидаги корхоналарни бошқариш муаммолари ва уни баргараф этиш йўқлиги кўриб чиқилган (Яушев, 2004). Мамлакатимизда фонд бозорини ривожлантириш, акциядорлик жамиятларида кузатув Кенгашининг роли ва аҳамияти ошириш кераклиги буйича фикрлар келтирилган (Хамидулин, 2007). Берли ва иқтисодчи Минзнинглар (1932) корпоратив муносабатлар тизими корпоратив ва хусусий мулкни бошқаришни қўллаш жараёни классик ишларида ўрганилган.

Корпоратив бошқарув механизмлари корхона раҳбарияти устидан унинг мулкдорлари томонидан назорат қилиш усуллари сингари ҳамда етакчи менежерларнинг ўз-ўзини ҳимоялаш ва акс таъсир қилиш усуллари сингари ишлайди. Амалиётда корпоратив назорат жараёнида турли даражадаги ҳокимият органлари, меҳнат жамоаси каби бошқа кучлар иштирок этади. Улар ўз манфаатларининг асосий иштирокчилар, яъни акциядор ва менежерлар билан иттифоққа киришиб амалга оширади. Корпоратив бошқарув механизми кўп жиҳатдан корпоратив бошқарув тизими қандай ишга солинган ва қандай ишлаётганлиги билан белгиланади (Ашурова, 2016).

Тадқиқот методологияси.

Ушбу мақоланинг назарий ва услубий асоси сифатида умумиқтисодий адабиёт ҳамда илмий мақолалар, иқтисодчи олимларнинг корпоратив бошқариш йўналишлари ва Навоий кон-метталургия комбинати АЖ ушбу йўналишларнинг қўллаш афзалликлари буйича изланишлари, олимлар ва соҳа вакиллари маълумотлари, уларнинг фикр-мулоҳазаларини таҳлил қилиш, жараёнларни кузатиш, иқтисодий ҳодиса ва жараёнларга тизимли ёндашув, муаллиф тажрибалари билан қиёсий таҳлил ўтказиш орқали тегишли йўналишларда ҳулоса, таклиф ва тавсиялар берилган. Мавзуни ўрганиш жараёнида умумиқтисодий усуллар билан бир қаторда маълумотларни тизимлаш буйича махсус ёндашувлар, яъни таққослаш, назарий ва амалий материалларни жамлаш ҳамда тизимли таҳлил каби усуллар қўлланилган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Корпоратив бошқарувнинг ўсиш ва ривожланишга таъсир қиладиган бир нечта ўзаро боғлиқ йўналишлар белгиланган:

- Ресурсларни яхшироқ тақсимлаш ва операцион самарадорликни ошириш ҳисобига операцион самарадорликни ошириш, бу бойлик яратади;
- Компанияларнинг ташқи молиялаштиришдан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш, бу инвестицияларнинг кўпайишига, иқтисодий ўсишнинг тезлашишига ва янги иш ўринлари яратилишига олиб келиши мумкин;
- Капитал қийматининг пасайиши ва шу билан бирга боғлиқ ҳолда компанияларнинг юқори баҳоланиши, бу инвестицияларни инвесторлар учун янада жозибador қилади ва иқтисодий ўсишга ва бандликни таъминлашга олиб келади;
- Молиявий инқирозлар хавфини камайтириш, молиявий барқарорликни таъминлаш;
- Ташкилий ривожланиш: соҳага тегишли бўлмаган функцияларни ажратиш, активларни бошқариш моделини такомиллаштириш ва ходимларнинг компетенцияларини ривожлантириш, янада самаралироқ ишлаш ва белгиланган мақсадларга эришишга ёрдам берадиган замонавий маданият ва бошқарув услуги шакллантирилади.
- Барча манфаатдор томонлар билан алоқаларни яхшилаш, бу ижтимоий ва меҳнат муносабатларини ҳамда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш каби соҳаларни яхшилашга ёрдам беради.

Бу каналларнинг барчаси иқтисодий ўсиш, бандлик, камбағаллик ва умумий фаровонликка таъсир қилади. Эмпирик маълумотлар билан ушбу муносабатларни мамлакат, саноат ва фирма даражасида, шунингдек, инвестор нуқтаи назаридан исботлаб берилди. Далиллар кўп бўлишига қарамай ва улар тўпланишни давом эттираётган бўлса-да, бу натижаларнинг аксарияти қисман таҳлиллардан иборат ва ассоциациялар доирасидан ташқарига чиқа олмайди.

Ушбу тадқиқотларнинг баъзилари эндогенлик муаммоларига дучор бўлмоқда: энг яхши корпоратив бошқарувни қўллаган баъзи фирмалар, бозорлар ёки мамлакатлар натижада янада кўпроқ ривожланишлари ёки яхшироқ ишлашлари мумкин, ва бир пайтнинг ўзида, бошқалари ривожланган бўлганликлари учун балки яхшироқ корпоратив бошқарувни қабул қилган бўлишлари мумкин. Ўзгарувчанликнинг етишмаслиги ҳам муҳим бўлиши мумкин. Бир қатор бошқа омиллар сабаб-оқибат муносабатларини яширган ҳолда корпоратив бошқарувни яхшилашга, яхшироқ ривожланишга ёки унумдорликка ҳисса қўшиши мумкин.

Фаолиятининг барча йиллари давомида НКМК мамлакатимиздаги энг йирик саноат корхоналаридан бири бўлиб келган. НКМК томонидан олтин, уран, нодир металллар қазиб олинади, қурилиш материаллари ва станоксозлик саноати учун хомашё, кенг турдаги халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарилади. Ўзбекистонда ишлаб чиқарилган барча саноат маҳсулотларининг 10 фоизи, бюджет даромадларининг 18 фоизи комбинат ҳиссасига тўғри келади. Корхонада (2024 йил 1 январ ҳолатига кўра) 47 мингдан ортиқ киши фаолият юритади. Маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми бўйича НКМК жаҳон олтин ишлаб чиқарувчилари орасида тўртинчи ўринда туради. Бироқ унинг активлари қиймати шу каби хорижий компаниялардан анча паст.

Давлат корхонаси бўлган НКМКнинг баланс қиймати 1,3 миллиард долларни ташкил қилган бўлса, акционерлик жамияти сифатида қата баҳоланган ушбу корхонанинг бозор нархи эса қарийб 11,5 миллиард долларни ташкил этади.

2019-йилда Ўзбекистонда мамлакат кон-металлургия саноатини ислоҳ қилишнинг кенг қўламли жараёни бошланди. Асосий мақсад ишлаб чиқариш ривожига янги туртки бериш, капитал жалб қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, йирик инвестиция

лойиҳаларини амалга ошириш ва корпоратив амалиётни такомиллаштиришдан иборат эди.

“НКМК” АЖ бошқарув тизимини янада такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш, шунингдек, инвестицияларни жалб қилиш (IPO, SPO ва евробондлар орқали), ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва рақобатбардошлигини ошириш мақсадида, 2019 йилда “Навоий КМК” ДК фаолиятини трансформация қилиш” лойиҳаси амалга ошириш бошланди.

“НКМК” давлат корхонаси мулкнинг бир қисми негизда 2021-йилда корпоратив бошқарувнинг илғор тажрибаларини жорий этиш, молиявий ҳисоботларни трансформация қилиш ва бизнес жараёнларни оптималлаштириш билан бирга акциядорлик жамиятини трансформация қилиш ва ташкил этишнинг кенг қўламли жараёни давом эттирилди. Комбинатда амалга оширилган иқтисодий ислохотлар натижасида 2021-йилда 3 та мустақил корхона: **“Навоий уран” давлат корхонаси** (табiiй уран ва нодир металлларини қазиб олиш ва қайта ишлаш), **“Навоий кон-металлургия жамғармаси”** давлат муассасаси ва **“Навоий кон-металлургия комбинати” АЖ** (қимматбаҳо металлларни қазиб олиш ва ишлаб чиқариш билан шуғулланади) ташкил этилди.

Минерал хом-ашё базаси ва геология йўналиши комбинатнинг муҳим тармоқларидан бири бўлиб трансформация жараёнлари геологика йўналишида ҳам жадал суръатда олиб борилмоқда. Геология соҳасини трансформация қилиш ва уни дунё стандартларига олиб чиқишнинг муҳим босқичларидан бири - бу комбинатнинг минерал хом-ашё базасини ташкил этган конларнинг захираларини халқаро стандарлар бири бўлган JORC кодекси талаблари асосида қайта баҳолашдир. Ушбу йўналишдаги вазифалар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 январдаги ПҚ-4124 ҳамда 2020 йил 6-мартдаги ПҚ-4629 қарорлари билан белгилаб берилган.

JORC кодекси Осиё ва Австралия (Австралоосиё) ҳудудида геология қидирув ишлари натижасида минерал ресурслар ва маъдан захиралари тўғрисидаги оммавий ҳисоботларини тайёрлашда минимал талабларини ва принципларни ўрнатади.

JORC (**Joint ore reserves committee**) захираларнинг бирлашган қўмитаси бўлиб, 1971 йилда ташкил этилган ва 1989 йилда биринчи кодексни яратган. 1992, 1996, 1999, 2004 ва сўнги 2012 йилларда кодекс қўмита томонидан янгиланиб тўлдирилган.

Кодекс Австралоосиё кончилик иши ва металлургия институти (**AusIMM**) ва Австралия геологлар ва геофизиклар институтлари (**AIG**) томонидан қабул қилинган бўлиб, ушбу институтларнинг аъзолари томонидан кодекс талаблари ва принципларига амал қилиниши шартдир. Шунингдек, кодекс Австралия қимматбаҳо қоғозлар (ASX) ва Янгизенландиянинг фонд биржалари (NZX) томонидан қабул қилинган бўлиб, биржа талабларида қидирув ишлари натижасида минерал ресурслар ва маъдан захиралари тўғрисидаги оммавий ҳисоботлар JORC кодекси талаблари ва принциплари асосида тайёрланиши лозимдир.

JORC кодексига асосан, оммавий ҳисоботлар **“малакали мутахассис”** лар томонидан тайёрланади ва оммага тақдим этилади.

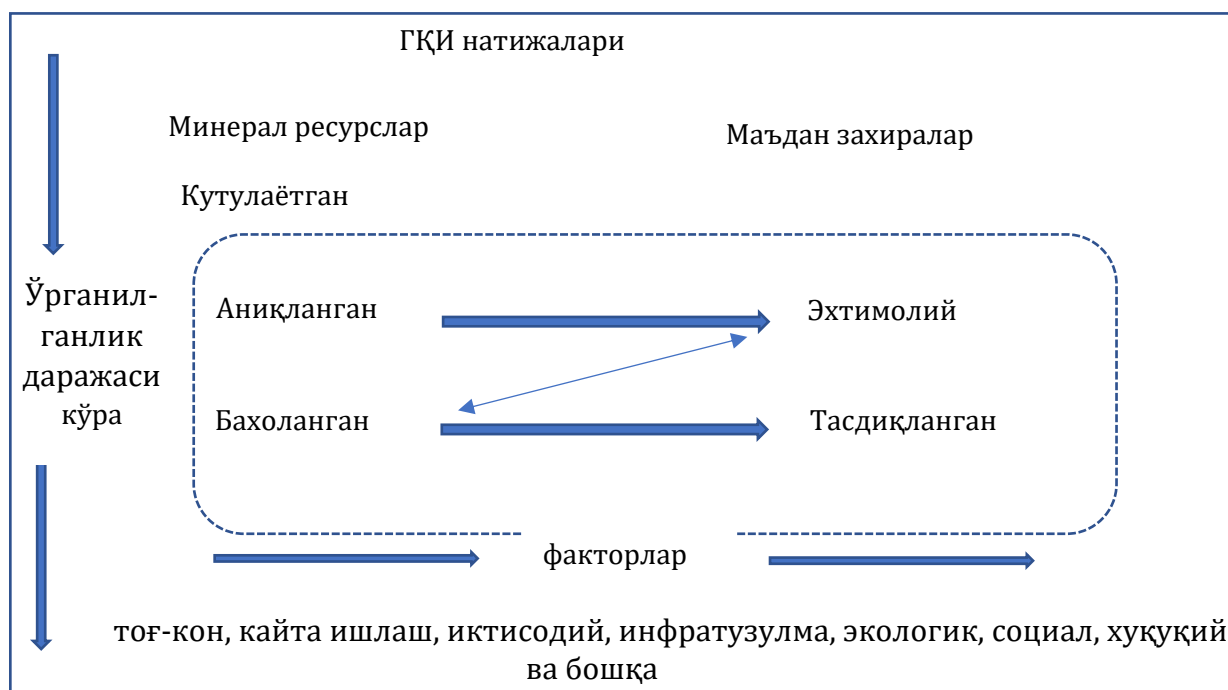
Малакали мутахассис бу – Австралоосиё кончилик иши ва металлургия институтининг (AusIMM) ёки Австралия геологлар ва геофизиклар институтлари (AIG) аъзоси бўлган, кон-геология, металлургия ва бошқа маълум йўналиш буйича еталича билим ва кўникмага эга бўлган малакали мутахассисдир.

Малакали мутахассис оммавий ҳисоботларни тайёрлашда **“шаффофлик”**, **“асослилик”** ва **“малакалилик”** принципларига амал қилишга мажбурдир.

JORC кодексига асосан геология қидирув ишларининг натижалари 2 хил таснивга, яъни **“минерал ресурслар”** ва **“маъдан захираларига”** ажратилади.

Минерал ресурслар ўз навбатида ўрганилганлик даражасига кўра кутилаётган, аниқланган ва баҳоланган ресурсларга ажратилади. Маъдан захиралари эса эҳтимолий

ва тасдиқланган захираларга ажратилади. Минерал ресурсларни маъдан захираларига айланишида тоғ-кон, қайта ишлаш, иктисодий, инфратузулма, экологик, социал, ҳуқуқий ва бошқа факторлар ҳисобга олинади (1-расм).

1-расм. JORC кодексида ресурслар ва захираларни ўзаро боғлиқлиги

Манба: муаллиф томонидан тузилган.

“НКМК” АЖ нинг минерал хом-ашё базасини Марказий Қизилкум ва Нурота тоғ тизмалари жойлашган 90 ортиқ кичик, урта ва йирик масштабли конлар ва истиқболли майдонлар ташкил этиб, бугунги кунда улар босқичма-босқич қайта JORC кодекси талаблари асосида қайта ўрганилмоқда ва баҳоланмоқда.

2020 йилда “НКМК” АЖнинг 5 та мутахассиси Австралоосиё кончилик иши ва металлургия институтининг (AusIMM) аъзолигига қабул қилинди. Бугунги кунда “НКМК” АЖ нинг 85% захираларини ўзида мужассамлаштирган 30 дан ортиқ конларинг захиралари халқаро консултантлар ва “НКМК” АЖ кадрлари томонидан JORC кодекси талаблари асосида қайта баҳоланмоқда.

Сўнги йиллар давомида мамлакатимиз томонидан кон-металлургия саноатини янада ривожлантириш, фойдали қазилма бойликлар захиралардан оқилона фойдаланиш йўлида бир қанча амалий ишлаб олиб борилмоқда. Хусусан, НКМК АЖни (кейинги ўринларда – НКМК) 2016-2026 йилларга техник ва технологик ривожлантириш бўйича инвестиция дастури ишлаб чиқилган бўлиб мазкур дастур 2 йил ўз муддатидан олдин муваффақиятли амалга оширилди.

Шу ўринда, инвестиция дастури доирасида соҳага техник ва технологик ўзгаришлар, замонавий, унумдорлиги юқори бўлган техника ва ускуналарни жалб қилиш лойиҳалари изчил амалга оширилиб келинмоқда. Жумладан, 2017-2021 йилларда оғир юк ташувчи ва тоғ-кон техникалари таркиби мунтазам янгиланиб борилди ва бугунги кунда 45 тоннадан 220 тоннагача бўлган оғир юк ташувчи автоағдаргичлар сони 376 тага етди.³⁸

Бу эса, ўз навбатида, 2023 йил яқунлари бўйича жами қарийб 3,0 млн. троя унциясида миқдордаги олтин ишлаб чиқаришга замин яратиб, НКМКни дунё бўйича

³⁸ <https://www.ngmk.uz/uploads/photo/konchilar-hayoti/00002911.pdf>

тўртинчи (2016 йилда 7-ўрин), Марказий Осиёда миқёсида энг йирик олтин ишлаб чиқарувчи мақомини олишига пойдевор бўлди.

2-рсм. 2023 йилда корхоналарнинг олтин ишлаб чиқариш ҳажми

Манба: компанияларнинг сайт маълумотлари асосида муалиф томонидан тузилган.

Таъкидлаш жоизки, энг йирик 3 та олтин ишлаб чиқарувчилар ҳисобланган Newmont, Barrick ҳамда Agnico Eagle корхоналари НКМКдан фарқли ўлароқ географик жиҳатдан дунёнинг турли нуқталарида қазилма ишларини амалга оширади ҳамда ушбу жиҳат мазкур корхоналарнинг асосий устунлиги ҳисобланади.

1-жадвал

Дунёдаги ТОП Олтин ишлаб чиқарувчилар* (минг унция)

Кўрсаткичлар	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Ўсиш суръати (%)	
								2022 йилга	2017 йилга
AngloGold Ashanti Ltd	3 755,0	3 400,0	3 281,0	3 047,0	2 472,0	2 742,0	2 635,0	96,1	70,2
Agnico Eagle Mines Ltd	1 713,5	1 626,7	1 782,1	1 736,6	2 086,4	3 135,0	3 439,7	109,7	200,7
Barrick Gold Corp	5 323,0	4 527,0	5 465,0	4 760,0	4 437,0	4 141,0	4 054,0	97,9	76,2
Gold Fields Ltd	2 160,0	2 036,0	2 195,0	2 236,0	2 340,8	2 398,6	2 303,8	96,0	106,7
Kinross Gold Corp	2 698,1	2 475,1	2 507,7	2 366,6	1 447,2	1 957,2	2 153,0	110,0	79,8
Newcrest Mining Ltd	2 346,4	2 487,7	2 487,7	2 171,1	2 093,3	1 956,2	2 105,1	107,6	89,7
Newmont Mining Corp	5 266,0	5 101,0	6 291,0	5 905,0	5 971,0	5 956,0	5 545,0	93,1	105,3
Polyus (Aquired 2015)	2 160,2	2 440,1	2 841,2	2 766,1	2 717,4	2 541,3	2 902,2	114,2	134,3
NMMC	2 350,6	2 365,4	2 398,4	2 561,5	2 663,6	2 829,8	2 936,5	103,8	124,9

Манба: компанияларнинг сайт маълумотлари.

Жадвалдаги маълумотлар шуни кўрсатадики солиштирилаётган 9 нафар олтин ишлаб чиқарувчилар орасида жами 2,35 млн трой унцияси олтин билан 2017 йилда НКМК 5-ўриндан жой олган бўлса 2023 йилда қарийб 3,0 млн трой унцияси олтин ишлаб чиқариб (2022 йилга нисбатан 114 фоизга) дунё бўйича 4-ўриндан жой олди.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки 2020 йилда дунё бўйича кузатилган Коронавирус эпидемияси даврида бир қатор йирик олтин ишлаб чиқарувчиларнинг ишлаб чиқариш ҳажмлари сезиларли даражада камайган бўлсада НКМК томонидан ишлаб чиқариш кўрсаткичларида стабил ўсиш кузатилган бўлиб 2020 йилда 6,8 фоизга кўпроқ олтин ишлаб чиқарилган.

Мазкур кўрсаткичлар янгидан янги ўзлаштирилаётган конлар, юқори самарадорга эга бўлган техника ва технология воситалари ҳамда НКМКнинг тажрибали ҳодимлари ҳиссасига тўғри келади.

Компанияда 2021 йилда корпоратив бошқарув жорий этилганлигини инобатга оладиган бўлсак 2017 йилдан 2020 йилгача маҳсулот ҳажми 2350,6 минг унциядан 2561,5 минг унцияга ёки 211 минг унцияга (9%) ўсган бўлса 2021-2023 йилларда эса 2936,5 минг унцияга ёки 375 минг унцияга (14,6%) ўсган. 2024 йилда ушбу кўрсаткич қарийб 3100 минг унцияга прогноз қилинган бўлиб 21%га ўсиши режалаштирилган.

Бундан кўришиб турибдики, корпоратив бошқарувнинг роли корхонанинг энг муҳим кўрсаткичларидан бири бўлган маҳсулот ҳажмининг ўсишига ҳам ижобий таъсир кўрсатган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 1 мартдаги ПҚ-2806-сонли қарори билан Навоий кон-металлургия комбинатида 2026 йилгача қимматбаҳо металллар ишлаб чиқаришни кўпайтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар Дастури тасдиқланган бўлиб, унда қимматбаҳо металллар ишлаб чиқариш ҳажмини 30 фоизга ошириш белгиланган.

Комбинат томонидан 2017-2022 йилларда саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш динамикаси ижобий ўсиш тенденцияга эга бўлиб, 2022 йил якуни бўйича бу кўрсаткич 2016 йилга нисбатан 121 фоизни ташкил қилади.

Маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмининг ижобий динамикаси комбинатда ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш ҳамда янги ишлаб чиқариш қувватларини фойдаланишга топшириш бўйича йирик инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш ҳисобига таъминланди. Жумладан:

инвестиция дастури доирасида 2017-2024 йилларда ўзлаштирилган капитал кўйилмалар ҳажми қарийб 3,0 млрд. АҚШ долларини ташкил қилди.

инвестиция лойиҳаларини жадал амалга ошириш натижасида янги ишлаб чиқариш қувватларини фойдаланишга топшириш комбинат тизимида янги иш ўринларини ташкил қилишга замин яратиб, аҳоли бандлигини таъминлашга ижобий таъсир кўрсатмоқда. 2017-2024 йилларда комбинатда 15 733 та янги иш ўринлари яратилди;

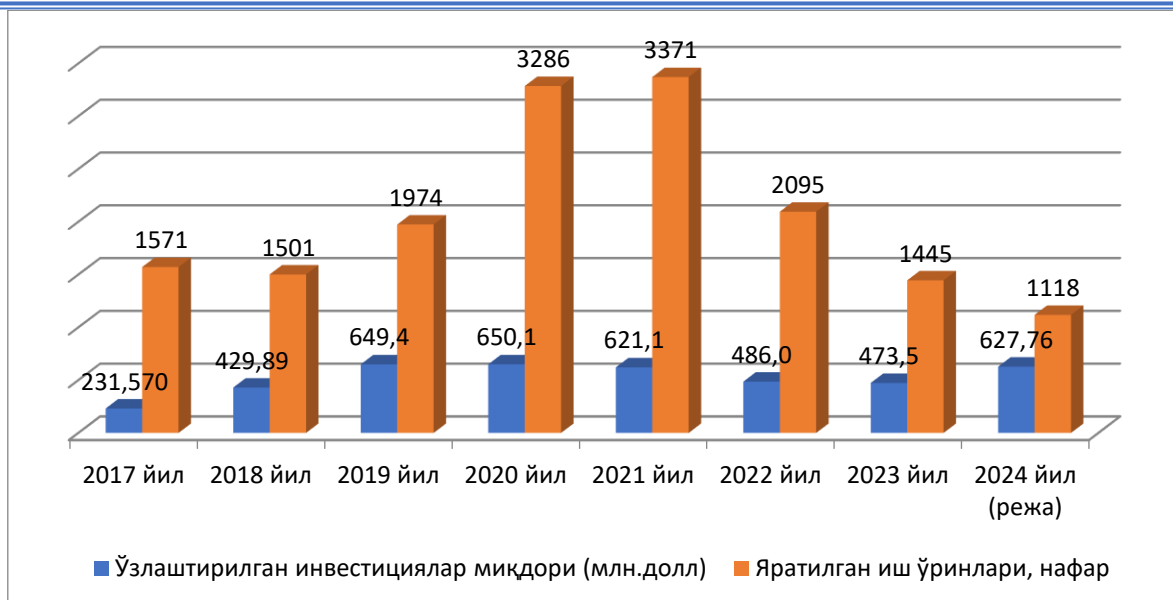
жорий йил якуни билан кутилаётган соф фойда суммаси 14,1 триллион сўмни ташкил қилиб, 2016 йилга нисбатан 28 баробарга ошди;

комбинатда олтин ишлаб чиқариш ҳажми 2016 йилга нисбатан 21 фоизга ва кумуш ишлаб чиқариш 46 фоизга кўпайди;

инвестиция дастури доирасида 2017-2022 йилларда фойдаланишга топширилган инвестиция лойиҳалари бўйича умумий қиймати қарийб 160 триллион сўмлик 351,7 тонна олтин ишлаб чиқарилиб, бюджетга 27,8 триллион сўмлик ер қаридан фойдаланганлик учун солиқ тўланган.

Жумладан, «НКМК» АЖ томонидан илк мартаба етакчи халқаро банклардан 5 йил муддатга умумий суммаси 1,2 млрд. доллар бўлган гаровсиз узоқ муддатли синдикациялашган кредит маблағлари жалб қилинди. Маблағларни тақдим этишда JP Morgan&Chase, Citi, Societe Generale, Credit Suisse, ICBC Standard, Halyk Bank ва Deutsche Bank каби банклар иштирок этмоқда. Маблағлар комбинатнинг умумий корпоратив мақсадлари ҳамда инвестиция дастурини молиялаштириш учун йўналтирилмоқда.

3-расм. НКМК АЖ томонидан 2017-2024 йилларда ўзлаштирилган инвестициялар тўғрисида маълумот

Манба: корхона маълумотлари асосида муаллиф ҳисоб-китоблари.

Ҳозирда “НКМК” АЖнинг молиялаштириш манбаларини диверсификация қилиш ва капитал тузилмасини янада оптималлаштириш мақсадида комбинат томонидан корпоратив еврооблигациялар чиқариш режалаштирилган.

Ушбу ташаббусни амалга ошириш учун мавжуд талаблардан бири бу – халқаро рейтинг агентликларининг кредит рейтингини олишдир. Мазкур ташаббусни амалга ошириш мақсадида “НКМК” АЖ томонидан Fitch Ratings ва S&P Global Ratings каби халқаро рейтинг агентликларининг билан 2024 йилнинг феврал ойида шартномалар имзоланди ва амалга оширилган ишлар натижасида ушбу рейтинг агентликлари томонидан “НКМК” АЖга суверен рейтинг даражасида, яни “BB-” рейтингда баҳоланди.

Шуни таъкидлаш жоизки, еврооблигациялар жалб қилишнинг бир қатор афзалликлари бор. Хусусан, еврооблигациялар халқаро миқёсда турли инвесторлар орасида сотилиши ички бозорга қараганда кўпроқ капитал жалб қилишга олиб келади. Бу эса ўз навбатида, ягона капитал бозори ёки инвесторлар базасига қарамликни олдини олиш орқали молиялаштириш манбаларини диверсификация қилиш имкониятини яратади.

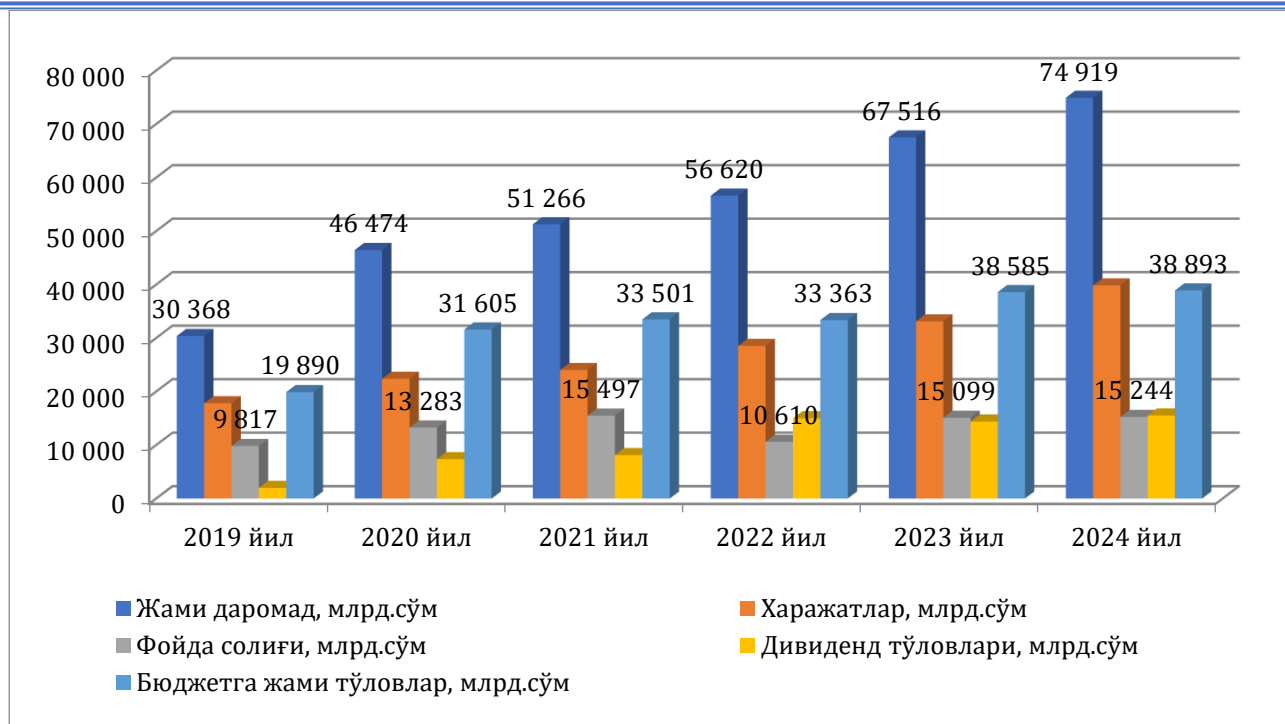
Корпоратив облигацияларни халқаро бозорларда чиқаришнинг мавжуд афзалликларидан яна бири бу – катта ва рақобатбардош халқаро инвесторлар базаси ҳисобига нисбатан пастроқ фоиз ставкаларида капитал жалб қилишдир.

“НКМК” АЖ томонидан жорий йил якунига қадар 1,0 млрд.АҚШ долларигача миқдорда халқаро еврооблигацияларни муомалага чиқариш кўзда тутилган.

Маҳсулот сотишдан тушган тушум 2023 йилда 2022 йилга нисбатан 119,2 фоизга ўсган. Кўрсаткич ўзгаришининг таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, тушум суммаси сотилган маҳсулот миқдорининг ошиши ҳисобига (103,8 фоиз), маҳсулот сотиш нархининг 107,9 фоизга ошиши ҳисобига ва АҚШ долларининг сўмга нисбатан қиймати 106,5 фоизга ошгани ҳисобига кўпайган.

Мазкур кўрсаткичнинг охириги 5 йиллик динамикаси таҳлили унинг 2019 йилга нисбатан 2,2 баробарга ошганлигини кўрсатмоқда.

Комбинат жами харажатлари 2023 йилда 33 123,0 млрд. сўмни ташкил қилиб, 2022 йилга нисбатан 116,1 фоизга ошган.

4-расм. НКМК АЖнинг 2019-2024 йилга асосий молиявий кўрсаткичлари

Комбинат томонидан 2023 йил якунлари билан давлат бюджетига жами 38 585 млрд. сўм миқдориди дивидендлар, солиқлар ва мажбурий тўловлар амалга оширди. Бу 2022 йилга нисбатан 5 223 млрд. сўмга ёки 15,7 фоизга кўп демакдир. Тўловларнинг асосий қисмини фойда солиғи (39,1%) ва давлат улуши бўйича дивидендлар (37,3%) ташкил қилган.

Охириги 5 йилда комбинат томонидан бюджетга жами тўловлар суммаси 18 696 млрд. сўм ёки қарийб 2 баробарга ошган. 2023 йилда комбинат соф фойдаси 14 896,0 млрд. сўмга тенг бўлиб, рентабеллик даражаси 45,0 фоизни ташкил қилган.

Хулоса ва таклифлар.

Бугунги кунда кон-металлургия саноатини янада ривожлантириш, мавжуд ишлаб чиқариш қувватларини кенгайтириш ва энг асосийси, соҳага тўғридан тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш мақсадида Президентимизнинг ва Ҳукуматнинг бир нечта қарорлари қабул қилинган. Мазкур қарорлар ижросини таъминлаш бўйича 2020 йилдан бошлаб инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш халқаро молия институтлари ва хорижий банкларнинг кредит маблағлари ҳисобидан амалга оширилмоқда.

Юқоридагиларни ҳисобга олган ҳолда шуни таъкидлаш мумкинки, бугунги кунда корхонанинг иқтисодий самарадорлигини ошириш мақсадида биринчидан, корпоратив облигацияларни халқаро бозорларда чиқариш орқали катта ва рақобатбардош халқаро инвесторлар жалб қилинади ва кредитларга нисбатан пастроқ фоиз ставкаларида капитал жалб қилиш имконияти яратилади. Иккинчидан, корхонада кенг миқёсда инвестицияларни жалб қилиш ва унинг иқтисодий самадорлигини баҳолаб бориш мақсадга мувофиқдир.

Адабиётлар / Литература/ Reference:

Ashurova N.B. (2016) Tax Policy with favorable investment climate establishment in the Republic Uzbekistan. SAARJ Journal on Banking & Insurance Research. ISSN:2319-1422 Vol 5, Issue 3, April 33-39 page

Berle A., Means G. (1932) The modern Corporation and Private Property – New York: Macmillan., – 478 p.

Vocean, C. G., Barbu, C. M., (2007). Corporate governance and firm performance, Management and Marketing Journal, 5(1),125-131

Хамидулин М.Б. (2007) Корпоратив маданият ва корпоратив бошқарув.- Т.: Академия, -224 б

Яушев Р.И. (2004) Состояние и проблемы управления государственными пакетами акций корпораций// Корпоративное управление в Узбекистане. Материалы научно-практической конференции. –Т.: С.15.